

De heimelijke roof

Colombia
en hoe de Verenigde Staten Panama afnamen

JanGeert van der Post

Eburon
Utrecht 2025

Voor het Colombiaanse volk dat ondanks alle tegenspoed en geweld
zo vriendelijk, optimistisch, vasthoudend en weerbaar blijft.

ISBN 978-94-6301-582-0

Academische Uitgeverij Eburon
Vredenburg 40
3511 BD Utrecht

www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Dolna Elija, Kostandenets, Bulgarije

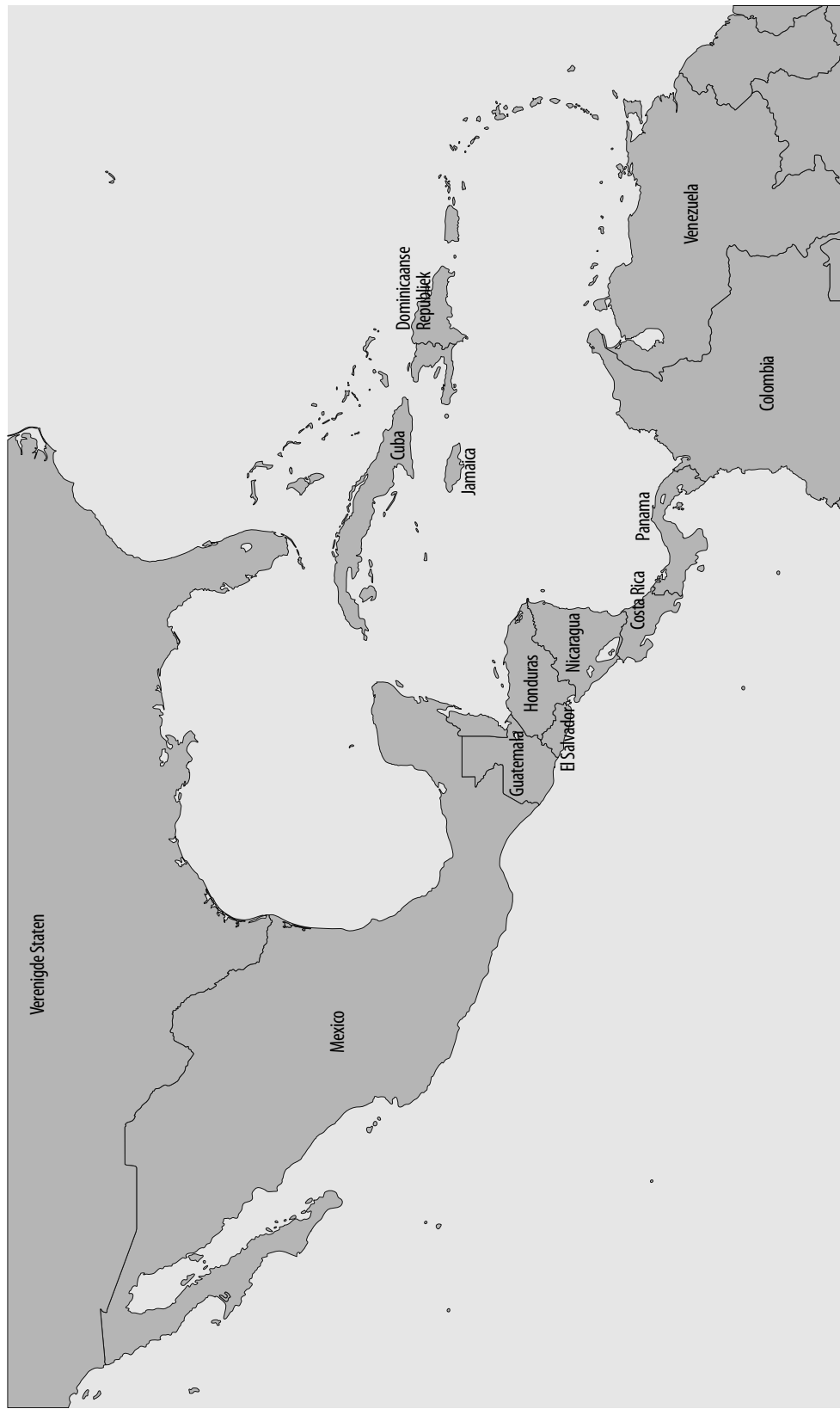
© 2025 JanGeert van der Post. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Inhoud

1	Inleiding; waarom dit boek?	11
2	Van de betwifelde zeestraat naar een kanaal	17
3	De Verenigde Staten kruipen uit hun schulp	29
3.1	De Verenigde Staten onafhankelijk	30
3.2	Groot-Brittannië in de Cariben	33
3.3	Nieuw Amerikaans elan	35
4	Colombia krimpt en groeit als natie	41
4.1	Nueva Granada vrij	42
4.2	De turbulente republiek	46
4.3	Panama, het stiefkind van Colombia	51
	<i>De Panamese spoorwegmaatschappij</i>	54
	<i>Het watermeloenincident</i>	57
4.4	De Regeneración, de klok gaat terug maar ook vooruit	59
5	Het Franse echec	65
5.1	Aan de slag	67
5.2	De val van de Fransen	70
6	De Oorlog van duizend dagen	75
6.1	De korte oorlog van 1895	75
6.2	De verkiezingen van 1898	78
6.3	De grootste burgeroorlog	80
	<i>Poging tot vrede</i>	82
	<i>Slotakkoord in Panama</i>	83
7	Nicaragua of Panama?	89
7.1	De Fransen	90
7.2	De Nicaraguanen	93
7.3	De Colombianen	95

7.4	De Panamezen	101
7.5	De Amerikanen	103
8	Een gemankeerd akkoord	111
8.1	Carlos Martínez Silva	111
8.2	José Vicente Concha	115
8.3	Tomás Herrán	117
8.4	Bogotá aan zet	120
	<i>Amerikaanse manoeuvres</i>	123
	<i>Het debat in de Senaat</i>	126
9	Een geweldloze ontlading	133
9.1	De samenzwering	135
9.2	Panama vrij	139
	<i>Bogotá geschrokken</i>	143
9.3	Panama weer gebonden	145
10	Losse einden	151
11	De nasleep	155
11.1	Colombia herpakt zich	156
11.2	Panama onder de Amerikaanse knoet	159
11.3	Colombiaans-Panamese vrede en de jaren van de miljoenen	161
11.4	De betekenis van het Amerikaanse handelen	163
	<i>Tijdens de onderhandelingen</i>	165
	<i>Bij de opstand</i>	169
	<i>Beschavingsconflict?</i>	171
	<i>Neoimperialisme</i>	172
	Verantwoording	175
	Geraadpleegde literatuur	177

1

Inleiding; waarom dit boek?

Al voor Donald Trump aan zijn tweede termijn als president van de Verenigde Staten begon, legde hij een aantal eenzijdige territoriale claims op het westelijk halfrond neer. Niet alleen keek hij begerig naar Groenland, net zoals aan het eind van zijn eerste termijn. Maar ook Canada vond hij een interessant gebied om als 51^e Staat aan de Verenigde Staten toe te voegen. Trump en zijn metgezellen stampten binnenlands na de inauguratie op 20 januari 2025 op een schrikbarend tempo door alle democratische en staatkundige conventies heen. Niet alleen de Democratische oppositie in eerste instantie verward en gedesoriënteerd achterlatend, ook Europa hapte amechtig naar adem toen de veiligheidsparaplu van de NAVO ernstige gaten leek te gaan te vertonen en de handelsoorlog om het Amerikaanse handelstekort terug te dringen ook aan de oostkust van de Atlantische Oceaan niet voorbijging. En dat allemaal omdat de president het niet eerlijk vindt dat de wereld aan de Verenigde Staten verdient: *America First* in optima forma.

In eenzelfde *frame* viel ook de plotselinge aandacht voor het Panamakanaal te plaatsen. Volgens Trump hanteerde het Midden-Amerikaanse land oneerlijke tarieven voor de Amerikaanse schepen. Bovendien zou de invloed vanuit China op het reilen en zeilen van het kanaal gevaarlijk groot zijn. Een groot bedrijf uit Hongkong was namelijk al sinds 1997 de beheerder van beide havens aan de uiteinden van het Panamakanaal. CK Hutchison, waarbinnen een Chinees staatsbedrijf een belang van 10% heeft, beheerde begin 2025 nog (delen van) 43 havens over heel de wereld, waaronder twee containerhavens in Rotterdam¹. Allemaal redenen om vanuit Washington

1 Artikel in de Volkskrant op 5 maart 2025.

de regering in Panama-Stad te bedreigen met direct ingrijpen. Zoals zoveel proefballonnetjes van de Republikeinse president, in zijn eerste, maar nu ook al aan het begin van zijn tweede termijn, bleef het aanvankelijk ongewis hoe hij dat voor elkaar denkt te krijgen. Een militaire inval sloot hij beslist niet uit, dat was immers in december 1989 ook al eens gedaan om de toenmalige president van Panama te arresteren. Maar het was volgens analisten ook mogelijk dat hij genoeg zou nemen met aparte, lagere, tarieven voor Amerikaanse handels- en oorlogsschepen. Het waren immers de Verenigde Staten die het kanaal aan het begin van de 20^e eeuw aanlegden. Dus zou een preferente behandeling niet meer dan logisch zijn volgens de Amerikaanse president, die alleen in *deals* lijkt te denken.

Dat de Republikein Trump volledig voorbijging aan het verdrag dat een van zijn voorgangers, de Democraat Jimmy Carter, in 1977 met Panama sloot, deerde hem niet. Dat verdrag legde vast om per 1 januari 2000 de administratie en het beheer van het Panamakanaal over te dragen aan de Panamese autoriteiten, onder gelijktijdige overdracht van de tot die datum door de Amerikanen bestuurd Kanaalzone aan weerszijden van het kanaal. Trumps aanzegging van een eventuele herovering van het kanaal en de kanaalzone was feitelijk een dreiging in oud kolonialisme te vervallen. De Verenigde Staten hadden al veel eerder min of meer dezelfde delen van het grondgebied van Panama geroofd. Dat kon toen alleen door Panama van Colombia af te scheuren na een vooral vanuit het buitenland georkestreerde “revolutie” in Panama. En door het opzienbarende optreden van de eerste Panamese ambassadeur in Washington.

Dreigen is een beproefde tactiek van de vastgoedondernemer Trump. Lang niet altijd bleef hij daarbij binnen de grenzen van de wet. Trump heeft veelvuldig de rechtszaal van binnen gezien. Diezelfde methoden hanteerde hij begin 2025 in het internationale diplomatieke verkeer. Hij schoffeerde met onvoorstelbaar gemak de diplomatieke usance. Het doel heiligt alle middelen. CK Hutchison zag de bui al hangen en nam in recordtijd het besluit de belangen in deze Panamese havens aan het Amerikaanse conglomeraat BlackRock te verkopen. Het bedrijf uit Hongkong ontkende bij monde van een van de directeuren, Frank Sixt, dat geopolitieke overwegingen een rol zouden hebben gespeeld. Maar dat lijkt niet meer dan een rookgordijn te zijn. De Panamese regering trok zich schielijk terug uit het Chinese Belt and Road Initiative (De nieuwe Zijderoute), nadat de nieuwe Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Marco Rubio het land als

eerste stop in zijn allereerste buitenlandtrip had bezocht². Dreigen loont. De inval in Panama in december 1989 staat de Panamezen nog scherp voor de geest. Een troepenmacht van meer dan 27.600 Amerikaanse troepen vielen de steden Colón (aan de Caribische kust) en Panama-Stad (aan de kust van de Stille Oceaan) binnen. Het doel van de inval was de militaire dictator en oud-CIA-spion Manuel Noriega, die de presidentsverkiezingen van eerder dat jaar had geannuleerd en bovendien verdacht werd van betrokkenheid bij drugshandel, te arresteren. Het kostte ten minste 516 Panamezen het leven, waaronder 202 burgers. Ook aan Amerikaanse zijde vielen doden. Het Pentagon hield het op 23 gesneuvelde Amerikanen. Hardnekkige geruchten in Panama gaan uit van veel meer Panamese doden, met name in Panama-Stad.³ Het is dus niet zonder reden dat de regering in Panama in 2025 behoedzaam opereerde.

Een eventueel militair ingrijpen om het kanaal en de kanaalzone opnieuw onder beheer van de Verenigde Staten te brengen, zal ongetwijfeld tot enorme verontwaardiging in heel Latijns-Amerika leiden. Zeker in Midden-Amerika en in de Cariben is men niet vergeten dat de Verenigde Staten gedurende een eeuw lang vanaf eind jaren negentig van de 19^e eeuw meermalen landen is binnengevallen of rechtse militaire coups heeft gesteund. Ook de aanvankelijk heimelijke steun aan de opstand in Panama tegen het Colombiaanse bewind in Bogotá in 1903 riep toen veel reacties op. In die tijd was de vrees van hernieuwde kolonisatie, nog geen eeuw na de bevrijding van het Spaanse juk, groot. Met andere woorden, een hernieuwde bezetting van Panama of het kanaal in de 21^e eeuw zou tot een enorme verstoring in de verhoudingen van de Verenigde Staten met geheel Latijns-Amerika kunnen leiden.

In maart 2025 gaf president Trump inderdaad het Pentagon de opdracht verschillende opties voor het bezetten van het kanaal, of wellicht de gehele oude Kanaalzone, zoals die tot 1 januari 2000 door de Verenigde Staten bezet werd gehouden, uit te werken. Analisten beoordeelden dat een dergelijke opdracht niet alleen grotendeels overbodig is, het Pentagon zou al vanaf 1977 een jaarlijks bij te werken invalplan in de kast hebben liggen, maar ook in Panama groot verzet zou kunnen oproepen dat verschillende

² Artikelen in de Volkskrant 6 maart 2025; The Guardian 4 februari 2025 (<https://theguardian.com>, geraadpleegd op 10 maart 2025).

³ Wikipedia, *Invasión estadounidense de Panamá*, internet geraadpleegd op 10-3-2025.

Latijns-Amerikaanse landen zeker zouden steunen. Ondanks dat na de inval in december 1989 het Panamese leger formeel is opgeheven, net zoals betrekkelijk snel na de onafhankelijkheid, is er de laatste jaren een beweging tot militarisering van de politie van Panama gaande. Zo werkt Panama bijvoorbeeld militair met Colombia samen om in de Darien, de moerasjungle die enige jaren de doorgang voor veel illegale immigranten op weg naar juist de Verenigde Staten bood, de mensenstroom in de toom te houden. Ook schetsen analisten mogelijke gevechtstactieken om een eventuele bezetting door de Verenigde Staten een zeer kostbare aangelegenheid te maken.⁴

President Trump had gehoopt dat op de dag dat hij de wereldwijde invoertarieven voor de Verenigde Staten bekend zou maken, 2 april 2025, de deal tussen CK Hutchinson en BlackRock beklonken zou zijn. Dat gebeurde niet, met name omdat de Chinese regering de Amerikaanse druk op Panama ongeoorloofd vond. Maar ook omdat de Panamese autoriteiten nog lang niet zover waren. Er moesten in dat land nog een heel aantal procedures doorlopen worden.⁵ Ook de Chinese overheid vond dat het bedrijf uit Hongkong nog een aantal zaken in China te regelen had.

De Panamese administrateur van het kanaal Ricaurte Vásquez Morales ontkent in een interview met de redactiechef van *Americas Quarterly* Brain Winter met klem dat het Panamakanaal door China gedomineerd zou worden. De havens vallen volgens hem niet in het systeem van het kanaal, waardoor Chinese belangen in die havens op geen enkele manier het neutrale beheer van de waterweg kan verstoren. En er vindt op geen enkele manier militaire of economische spionage plaats in die havens, ook niet ten nadele van de Verenigde Staten.⁶ Daarmee wenst de Kanaalautoriteit Trumps aanspraken op terugvordering te ontkrachten. Maar de Panamese regering is wat voorzichtiger.

In april 2025 heeft de Panamese president José Raúl Mulino een weinig uitgewerkt akkoord met de Verenigde Staten gesloten, waarin het de Amerikanen is toegestaan voor militaire oefeningen, opleiding en andere activiteiten gebieden in Panama te gebruiken, waaronder de oude terreinen

⁴ El Espectador, Tensión en el canal de Panamá: ¿y si todo sale mal?, internet geraadpleegd 31 maart 2025.

⁵ Het Financieel Dagblad, De Panamadeal die toch niet doorging op 'Liberation Day', 3 april 2025.

⁶ Winter, Brian (2025). 'Tenemos disposiciones para mantener el canal alejado de la política'.

van de militaire bases in de voormalige Kanaalzone. Dit ligt natuurlijk enorm gevoelig in Panama, maar de regering wenste de Verenigde Staten met de onberekenbare president Trump niet te veel tegen de haren in te strijken. Formeel mag er niet gesproken worden over Amerikaanse bases of permanente militaire aanwezigheid, volgens Mulino, maar de oppositie is kritischer en beschuldigt de president van landverraad. De afspraken gelden vooralsnog drie jaar, maar kunnen gemakkelijk verlengd worden. In hoeverre hiermee een heimelijke stap richting annexatie van de aloude Kanaalzone is gezet, was in mei 2025 onduidelijk.⁷ Maar dat president Trump verder wil gaan dan zijn vele voorgangers sinds de Tweede Wereldoorlog, lijkt duidelijk. Sergio Muñoz schrijft als columnist in de Bogotaanse krant *El Tiempo* dat de Amerikaanse president niet alleen zijn Trumpiaans expansionisme tentoonspreidt, maar dat combineert met de Monroe Doctrine (van 1823) om China's aanwezigheid in Latijns-Amerika weg te drukken, met gedachten van het Manifest Destiny (de idee dat de Angelsaksische Amerikaan Latijns-Amerika bij de – straffe – hand moet houden) en zelfs Roosevelt's Corollary uit 1904, de uitbreiding van de Monroe Doctrine die bepaalt dat de Verenigde Staten onwillige landen op het Westelijk Halfrond hardhandig bij de les mag houden. Dat merken Canada en Groenland inmiddels ook.

Er is veel geschreven over de Panamese afscheiding van Colombia aan het begin van de 20^e eeuw. Met name de Amerikaanse literatuur legt veel nadruk op het huzarenstukje dat de Amerikaanse ingenieurs klaarden en ging grotendeels voorbij aan de Colombiaanse politieke situatie. Hadden de Fransen ruim twee decennia eerder nog formeel een concessie bij de Colombiaanse overheid losgepeuterd, de Amerikaanse poging in 1903 liep stuk op het Congres in Bogotá. Halsstarrigheid, wereldvreemdheid en onkunde werd toen de Colombiaanse politici in de schoenen geschoven. Het was hun schuld dat er geen deal met Washington tot stand kwam. Maar ook hier lijkt er een parallel met de aanpak van Trump nu te zijn. Met dreigen en schofferen hoopten de Amerikanen de Colombianen murw te maken. Maar hun Latijnse politieke en nationale trots stond een capitulatie aan president Theodore Roosevelt en zijn minister van Buitenlandse Zaken John Hay niet toe. Dit boek doet uit de doeken dat het genuanceerder lag dan wat

7 Sánchez, Maria Isabel en Juan José Rodríguez (2025). Un acuerdo para que EE.UU. haga despliegue militar.

Amerikanen schreven en dat de op de borstklopperij van Roosevelt (*"I took the isthmus"*; "Ik heb de landengte ingenomen") op zijn minst het goedpraten van imperialistische militair-politieke agressie was.

Achtereenvolgens komen de geschiedenis van de eeuwenoude wens tot het verbinden van de Caribische Zee en de Stille Oceaan, de Franse poging, het belang van de Verenigde Staten, de rol en het belang van Colombia en die van Panama binnen Colombia, het keuzeprocess voor het Panamakanaal uit een reeks van alternatieven en tenslotte de verhouding van Colombia tot het onafhankelijk geworden Panama en het kanaal aan bod.

2

Van de betwijfelde zeestraat naar een kanaal⁸

Christoffel Columbus, in Latijns-Amerika bekend als Cristobal Colón, voer in 1492 uit om via een route naar het westen een weg naar de lucratieve specerijeilanden in Oost-Azië te vinden. Daarmee hoopte hij met steun van de Spaanse Katholieke Koningen de Portugezen uit hun handelsmonopolie te stoten. Portugal had al vanaf halverwege de 15^e eeuw met een aantal ontdekkingsreizen langs de Afrikaanse westkust de vaarroute naar het huidige India, Indonesië en China opengelegd. Deze route liep om Kaap de Goede Hoop aan de zuidpunt van Afrika heen. Toen Columbus in het westen uiteindelijk land trof, meende hij zijn opdracht vervuld te hebben. Pas jaren later kon men vaststellen dat de eilanden in wat nu de Caribische Zee heet en het vaste land van Midden-Amerika of het noorden van Zuid-Amerika niet tot de gezochte rijke specerijenlanden behoorden. Het was een nieuw continent, waarover weinig tot niets bekend was in Europa. Toen de Spanjaard Vasco Núñez de Balboa in 1513 op aanwijzen van de inheemse bevolking in de landengte van Panama in de Golf van San Miguel voor het eerst Europese ogen op de Stille Oceaan legde, werd het duidelijk dat er nog een zee te doorkruisen was. Het bleek zelfs een oceaan veel groter dan de Atlantische Oceaan, die bij de zeelieden al zoveel angst inboezemde.

Deze ontdekking, de nieuwe zee aan de zuidkant op het smalste punt van de landengte tussen de noordelijke en de zuidelijke delen van Amerika, maakte een doorvaarbare verbinding urgent. Eerst zocht men nijver naar een natuurlijke doorvaart, een zeestraat die er toch zou moeten zijn. Zowel vanuit Mexico in opdracht van Hernán Cortez als vanuit de landengte van

⁸ Dit hoofdstuk is vooral gebaseerd op hoofdstuk 2 in: Van der Post, JanGeert (2014). *El largo y sinuoso camino. Razones por las que no ha sido construido el canal de Nicaragua*. Alleen bij specifieke aanvullende informatie wordt apart in voetnoten naar de betreffende andere bron verwezen.